

OILADA KOMIL INSON TARBIYASI

Shirbacheeva Gulchexra Shakirovna

Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi kafedrasi mudiri p.f.n. dotsent v.b.

Annotatsiya: ushbu maqolada oilada komil insonni tarbiyalash va uning mazmuni haqida ma'lumotlar verilgan. Allomalarimizning komil inson tarbiyasi haqidagi fikrlari ham keltirilgan.

Tayanch atamalar: Oila, tarbiya, ta'lim, komil inson tarbiyasi, allomalar, axloq.

Axloq kishilarning hulq-atvor normalari va qoidalarini, ularning o'z-o'ziga boshqa kishilarga, mehnatga, jamiyatga munosabati kabi axloqiy tushunchalarni o'z ichiga oluvchi ijtimoiy ongning shakllaridan biridir. Axloq tarixiy hususiyatga ega, chunki u kishilik jamiyatida allomalar tomonidan to'plangan axloqiy tajribalar va munosabatlarni aks ettiradi. Axloq ilmiy yaxshilik bilan yomonlik o'rtasidagi muammolar haqida bahs yuritib, insonlarning kamolatga erishish yo'lini yoritib boradi. Har bir inson bir olam bo'lgani kabi uning axloq odobi ham juda murakkab olamdir. Chunki shaxsning ichki va tashqi olamini o'rganish, bilish, tahlil qilish g'oyatda murakkab, bu ruhiyat bilan bog'liq holatdir. Axloqli, odobli komil insonda odamiylikning eng yaxshi hislatlari: mehr-muhabbat, rahm-shavqat, adolatu-diyonat, hayoyu-iffat, imon-e'tiqod kabilar mujassam bo'ladi, ayni paytda shu hislatlarning aksi - beburd, axloqsiz kimsalar fe'lida ko'rinadi.

Har bir xalqning nufuzi va obro'-shuhrati kishilarning axloq-odobi, yaxshi hislat fazilatlarini bilan belgilanadi. Qadimgi yunon faylasuflari Platon va Arastu bola tarbiyasini jamiyat o'z eitiyoriga olishi, tarbiya jarayonidagi barcha zarur ishlarni davlat bajarishi lozim degan g'oyani ilgari surgan edilar. Ular o'z fikrlarini farzand tarbiyasi jamiyat ma'nfaatlari bilan bog'liq deb isbotlamoqchi bo'lganlar. Shunga ko'ra bola tarbiyasi bilan asosan davlat shug'ullanishi kerak, degan g'oya ilgari surilgan.

Ammo, Sharq mutafakkirlari bola tarbiyasi bilan asosan ota-ona shug'ullanishi kerak, degan xulosaga kelganlar. Bu bilan ular oilaviy tarbiyaning roliga katta e'tibor berganlar. Eramizdan avvalgi 528-529 yillar orasida buyuk mutafakkir Zardusht tomonidan yaratilgan "Avesto" kitobida ham ta'lim-tarbiyaga, axloq-odobga oid qator s'oya va qarashlarni ko'rish mumkin. "Avesto"da ta'kidlanishicha, tarbiya

hayotning tayanchi, shu boisdan har bir yoshni yaxshi o'qish va yozishga o'rgatish lozim. Uni yosh paytidanoq mehnat qilib, mehnatning tagi roxat ekanligini anglatish uchun daraxt ko'chati o'tkazishga, uy-ro'zg'or qurollari yasash, yerga ishlov berish va chorva bilan shug'ullanishga o'rgatilishi shart. Zotan, Zardusht fikricha, yaxshi va ezgu ishlar yaratish uchun kishi mehnat qilishi zarur, o'z qo'llari bilan moddiy noz-ne'matlar yaratmas ekan, u yashash lazzatini ham his qilmaydi, hayotning qadriga ham etmaydi. Zardusht yuqoridagi fikrni davom ettirib, "Inson nafaqat mehnati tufayli o'zini va oilasini boqadi, balki unda yerga va yurtga bo'lgan muhabbati ham paydo bo'ladi. Zotan, har bir inson o'zi o'sib ulg'aygan zaminni, mamlakatni eng yaxshi va go'zal mamlakat deb tushunmog'i kerak". Uning bu fikrlaridan har bir inson faqat o'zining emas, balki farzandlarini ham mehnatsevar qilib tarbiyalashi lozim.

Chunki mehnatsevar bo'lmasdan turib, o'z yerini, o'z Vatanini seva olmasligi tabiiy. Qur'oni Karim, hadisi Shariflarda oila, oilaviy munosabatlar va oilaviy tarbiyaga oid bir butun izchil qarashlar tizimi mavjud bo'lib, u o'z ichiga oilaning shakllanishi, rivojlanishi va mustahkamlanishiga qaratilgan barcha jihatlarni qamrab oladi. Bu qarashlar ilohiyot nuqtai nazaridan kishilarning turmush tarzlari, oilaviy munosabatlari talabidan kelib chiqqanligi uchun ham kundalik turmushga muvofiqdir. Islomda oilaviy tarbiyaning o'ziga hos hususiyatlari ham ko'rsatib o'tiladi. Bu hususiyatlar musulmonchilik talablaridan kelib chiqqan bo'lib, insonni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash haqidaga umumiy g'oya bilan bog'liq. Musulmon oilalarida kuyov va kelinning avlod-ajdodlarining kelib chiqishini o'rganish, jismoniy va ma'naviy poklikka e'tibor berish an'anaga aylangan. Islomiy ma'naviyatda bolani oilada axloqiy tarbiyalash haqidagi qarashlar insoniylikka, ezgulikka va yahshlikka da'vat etgani uchun ham umuminsoniy mazmunga egadir. Shunga ko'ra, islom musulmonlariga xos bo'lgan diniy qadriyatgina bo'lib qolmasdan, balki umuminsoniy qadriyatdir.

Milliy mustaqillik natijasida dinga va diniy qadriyatlarga bo'lgan munosabat tubdan o'zgardi va u oilada bolalarni axloqiy tarbiyalashning muhim omillaridan biriga aylanib, oilada tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishga yordam bermoqda. Sharq mutafakkirlarining ta'lim-tarbiya, oila va oilaviy tarbiya haqidagi qarashlari islom mafkurasi va uning qobig'ida shakllangan. Sharq mutafakkirlari ijodida aks etgan umuminsoniy g'oyalar islomiy ma'naviyat bilan hamohangdir. Sharq mutafakkirlari ilmiy merosida oila va oilada farzand tarbiyasi masalalariga katta e'tibor berganlar. Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Muhammad Qoshqariy, Yusuf Hos Hojib,

Kaykovus, Alisher Navoiy, Husayn Voiz Koshifiy kabi mutafakkirlarning qator asarlarida bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash masalalari o'rtaga qo'yilgan va ularni hal etish yo'llari ko'rsatib berilgan. Oilada bola tarbiyasi masalasi Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy qarashlarida ham mavjuddir. Uning quyidagi so'zlari anchayin ibratlidir: "Zamondan yaxshiroq ta'lim beruvchi muallimni, insondan yaxshiroq talim oladigan o'quvchini ko'rmadim".

Uning bu so'zlaridan bir tomondan ijtimoiy muhitni bola tarbiyasi uchun hal qiluvchi ta'sirini anglasak, ikkinchi tomondan inson shaxsi ta'lim natijasida kamolotga erishib borishi mumkinligini sezamiz. Abu Rayhon Beruniy insonning axloqiy fazilatlarini, umuman axloqiy tushunchalarini insonning tabiati bilan bog'laydi. Inson tabiati esa avvalo oilada shakllanadi. Shunga ko'ra bola tarbiyasida ota-ona ta'siri benihoya kattadir. Beruniy tan va ruh pokligi masalasini ham o'rtaga tashlaydi. Oilada tozalik, poklik va tartiblilik mavjud ekan, u yerda ma'naviy poklik ham bo'ladi. Bu fikrlarni toza tutish bilangina cheklab bo'lmaydi, balki ko'p harakat qilishga chaqiradi. Bu harakat mehnat qilish demakdir. Uning qalb va harakat haqidagi fikri insonning tani bilan ruhi pokligini bir butunligi to'g'risidagi g'oya bilan bog'liqdir. Bu narsa bola tarbiyasi jismoniy sog'lomlik bilan ma'naviy-axloqiy boylik o'rtasidagi o'zaro muvofiqlik haqidagi bugungi kun talabi bilan hamohangdir. Beruniy ota-onalarga qarata bolaning mo'tadillikda saqlashni tavsiya etadi. Bunga asosan bolani qattiq g'azablanishdan, qo'rqish va hafalikdan, uyqusizlikdan saqlash orqali erishilishini aytib, ularni hohlagan va foydali narsasini topib berishga, sevmagan narsasidan uzoqlashtirishga harakat qilish kerakligi uqtiriladi. Ota-onaning bolaga turli munosabati turlicha hulqlarni keltirib chiqaradi. Mutafakkir bola-hulq atvorining mo'tadilligi natijasida tan va ruh sog'lomligi kelib chiqishini ham ilmiy asoslab beradi. Beruniy bola tarbiyasida irsiyat muhit va tarbiya ta'sirini birdek muhim ekanligini ta'kidlab o'tgan edi. Beruniy axloqiy tarbiyaga musulmon dini talablaridan kelib chiqqan holda yondoshadi. Axloqiylik yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash natijasida namoyon bo'ladi va shakllanadi. Uning bu fikri o'z davri uchun yangi va ilmiy bashorat edi. Oilada bola tarbiyasi masalasi Abu Ali Ibn Sinoning ilmiy merosida ham muhim o'rin egallaydi. U o'zining qator asarlarida bolaning salomatligi, uning tarbiyasi haqida, eng muhimi bola ruhiyatini o'rganish borasida ko'plab qimmatbaho fikrlarni yozadi.

Ularning hammasi bir butun bo'lib, muayyan pedagogik qarashlar tizimini tashkil etadi va u ma'naviy-axloqiy barkamol insonni shakllantirish haqidagi g'oyaga borib taqaladi. Ibn Sinoning "Tadbiri al-manozil" nomli asarida katta bir bob oila va oilaviy tarbiya masalalariga bag'ishlangandir. Ibn Sino oilada bola

tarbiyasi ancha murakkab va nozik bo'lib, uni bolaning yoshligidan boshlab va izchillik bilan olib borish lozimligini uqtiradi. U ona allasining tarbiyaviy ahamiyati haqida to'xtalib, "Alla" ikki vazifani bajaradi, deydi. Birinchisi, uni tebratish orqali bolaga jismoniy orom bag'ishlanadi; ikkinchisi, beshikni bir maromda tebratishdan onaning mehri jo'sh uradi, bolasiga bo'lgan muhabbatidan onaning orzu-umidi yurak to'ridan toshib chiqadi.

Bu o'ziga hos qo'shiq bolasi uchun qasidadek yangraydi va u farzandining murg'ak qalbiga singib boradi. Shu tarzda bolada o'zi ham anglolmagan holat paydo bo'ladi. U asta-sekin bu yorug' olamni anglay boshlaydi. Ana shu anglashdan o'rganish boshlanadi. Huddi shu o'rganish tarbiyalanishdir. Zotan o'rganish sezishdan kelib chiqadi. Ibn Sino ana shu holatga e'tiborini qaratib, "Yosh bolaning sezgirlik quvvati katta odamga teng keladi", degan fikrni bildiradi. Abu Ali ibn Sino bola tarbiyasida oila boshlig'i otaning roliga alohida e'tibor beradi. "Agar oilada – deydi u, oila boshlig'i tajribasizlik, no'noqlik qilsa u oila a'zolarini yaxshi tarbiyalay olmaydi va oqibatda bundan yomon natijalar kelib chiqishi mumkin". Bola yaxshi yo'lga qo'yilsa, oila baxtli bo'ladi. Oilaning eng muhim vazifasi bola tarbiyasi hisoblanadi. Ota-ona kim bo'lishidan qat'iy nazar, bu vazifani ma'suliyat bilan ado etishi lozim. Ibn Sino "Tadbiri al-manozil" asarida er va xotinning yaxshi sifatlarini sanab o'tadi.

Ularning shaxsiy namunalari bola uchun o'rnak bo'lib, kelajak taqdirini belgilashda muhim ahamiyatga ega ekanligi alohida uqtiriladi. Ibn Sino oilada bolani ma'naviy – axloqiy tarbiyalashda mehnatsevarlikning roliga alohida urg'u berib, otionalarni farzandlariga nisbatan kasb-hunar o'rgatishga chaqiradi. Mehnatni ulug'laydi. Mehnatsiz hayot kechirishning bolaga bo'lgan salbiy ta'sirini ko'rsatib beradi. XI asrda yashab ijod etgan mutafakkir Yusuf Hos Hojib o'zining "Qutadg'u bilig" asarida bola tarbiyasi haqida to'xtalib, shunday yozadi: "Farzand qanchalik bilimli, aqlli-hushli bo'lsa ota-onasining yuzi shunchalik yorug' bo'ladi". U bola tarbiyasida otaning ma'suliyatiga alohida e'tibor beradi. "Kimning o'g'il-qizi erka bo'lsa, deb yozadi u unga shu kishining o'zi mungli bo'lib yiqalaydi. Ota bolani kichikligida bebosh qilib qo'ysa bolada gunoh yo'q, barcha jafo otaning o'zida; o'g'il-qizning hulq-atvori yaramas bo'lsa, bunday ishni kim qilganini aniqlash lozim. Ota bolalarini nazorat qilib, turli hunarlarni o'rgatsa, ular ulg'aygach, o'g'ilqizim bor deb sevinadi; o'g'il-qizga hunar va bilim o'rgatish kerak, toki bu hunar bilan ularning fe'l-atvorlari go'zal bo'lsin".

Yusuf Hos Hojib o'z asarida shunday fikrlarni o'rtaga tashlaydiki, ular bola tarbiyasi uchun madhiyadek yangraydi. Yusuf Hos Hojib bolalar tarbiyasini juda

murakkab jarayon deb tushunadi. U beldan madorni, tandan quvvatni, ko'zdan nurni, dildan oromni talab qiladi. Uning ta'kidlashicha, agar insonning o'zida go'zal fazilatlar bo'lsa, ularni boshqalarga o'rgatishi lozim. Lekin odob-axloq, rasm-rusum odat va irodani hosil qilish uchun zo'r kuch va harakat kerak bo'ladi. Bu narsa ta'lim tarbiya natijasida paydo bo'ladi. Uning bu tarzdagi pedagogik qarashlari bitta asosiy masalaga borib taqaladi. Bu barkamol inson masalasidir. Inson, uning mohiyati, jamiyatda tutgan o'rni, ijtimoiy vazifasi mutafakkir tomonidan turli jihatlarida tahlil qilinadi. Odam bolasi bu yorug' olamda ezgulik qilish uchun yaratilgan. Shunga ko'ra uni tarbiyalashdan maqsad uning ongiga odamlar uchun yaxshilik qilish tuyg'usini singdirishdan iborat.

Bu olijanob vazifani bajarish esa ota-onaning zimmasidadir. Sharqda keng tarqalgan pandnoma tarzida yozilgan mashhur asarlardan biri Kaykovusning "Qobusnoma"sidir. Bu asar Sharq pedagogik fikr taraqqiyotida muhim o'rinni egallaydi va qanchadan-qancha avlodlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda o'z hissasini qo'shib kelmoqda. "Qobusnoma" falsafiy didaktik asar bo'lib, shaxs shakllanishining barcha tomonlarini o'z ichiga oladi. Uning "Farzand parvarish qilmoq zikrida" degan bobi bevosita oiladagi bola tarbiyasiga bag'ishlanadi. "Qobusnoma"da ota-onaning qator vazifalari sanab o'tiladi.

Ular quyidagilardan iborat:

- bolaga yaxshi ism qo'yish;
- to'y-tomosha qilib, sunnat to'y o'tkazish;
- o'q ish – yozishni o'rgatib, kasb – hunar va ilmli qilish;
- harbiylar ahlidan bo'lsa, sipohiylikni o'rgatish.

Kaykovus bola tarbiyasida talabchanlik bilan mehribonlikni birga olib borish lozimligini ta'kidlaydi. "Yosh bola ilm bilan odobni tayoq bilan o'rganur, o'z ihtiyori bilan o'rganmas. Ammo farzand beadab bo'lsa va sening ul sababdan qahring kelsa, o'z qo'ling bilan urmagil, muallimlarning tayoqi bilan qo'rqitgil. Bolalarga muallimlar adab bersinlar, toki sendan o'g'lingni ko'nglida gina qolmasin".

Kaykovushning "Qobusnoma" asari bugungi kunda ham axloqiy qadriyat sifatida yosh avlodni ma'naviy axloqiy ruhda tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda. Oilada bola tarbiyasi masalasi buyuk mutafakkir shoir Alisher Navoiy merosida ham munosib o'rinni egallaydi. Uning fikricha, jamiyatning etukligi, uning taqdiri va kelajak yoshlar kamoloti bilan bog'liqdir, shunga ko'ra bola tarbiyasi ota-onalar oldida turgan olijanob vazifadir, deydi. Alisher Navoiy ota-onalarning yaxshi sifatlarini ulug'laydi. Bunday sifatlarining ularda jamuljam bo'lishi

bola tarbiyasida muhim rol o'ynashini ko'rsatib o'tadi. Masalan, Alisher Navoiyning ayollar haqidagi fikrlari diqqatga sazovordir: "Yaxshi xotin, deydi Navoiy – oilaning davlati va baxti, uy egasining hotirjam va osoyishtaligi, undan, husnli bo'lsa – ko'ngil oziqi, hushmuomala bo'lsa jon oziqidir. Oqila bo'lsa, ro'zg'orda tartib-intizom bo'ladi. U beandisha bo'lsa, ko'ngil undan ozor chekadi, yomonlik ahxtaruvchi bo'lsa, undan ruh azoblanadi. Agar mayxo'r bo'lsa, uy obodligi yo'qoladi, aqlsiz bo'lsa, oila rasvo bo'ladi". Alisher Navoiy oiladagi ayrim illatlarni va o'zaro kelishmovchiliklarni bola tarbiyasiga salbiy ta'siri va uning buzilishiga sabab bo'luvchi asosiy omillar haqida ham yozadi. Yaxshi va yomon hulqlar va ularning kelib chiqishi sabablarining ko'rsatib beradi.

Bolada paydo bo'ladigan yomon hulqlarni oldi olinmasa, bora-bora illatga aylanadi, - deb uqtiradi. Abu Nasr Forobiy bilimidan ma'rifatli yetuk odamning obrazini tasvirlar ekan, bunday deydi: «Har kimki ilm xikmatni o'rganmagan desa, uni yoshligidan boshlasin, sog' – salomatligi yaxshi bo'lsin, yaxshi axloq va odobi bo'lsin, so'zining uddasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlangan bo'lsin, barcha qonun – qoidalarni bilsin, bilimdan va notiq bo'lsin, ilmi va dono kishilarni hurmat qilsin, ilm va ahli ilmdan mol – dunyosini ayamasin, barcha real moddiy narsalar to'g'risida bilimga ega bo'lsin».

Bu fikrlardan Abu Nasr Forobiyning ta'lim – tarbiyada yoshlarni mukammal inson qilib tarbiyalashda xususan, aqliy – axloqiy tarbiyada aloxida e'tibor berganligi ko'rinib turibdi, uning e'tiqodicha, bilim, ma'rifat, albatta yaxshi axloq bilan bezatmog'i lozim, aks holda kutilgan maqsadga erishilmaydi, bola yetuk bo'lib etishmaydi. Ibn Sino bola tarbiya va tarbiya usullari haqida qimmatli fikrlarini bildirgan. Ibn Sino bolaning axloqiy tarbiyasi haqida bildirgan fikrlarida uy – ro'zg'or tutish masalalari xususida ham so'z yuritadi. Bolani tarbiyalash oila ota – onaning asosiy maqsadi va vazifasidir. O'z kamchiliklarini tuzatishga qodir bo'lgan ota – ona tarbiyachi bo'lishi mumkin. Axloqiy tarbiyada eng muhim vositalar bolaning nafsoniyatiga, g'ururiga tegmagan holda, yakkama – yakkama suhbatga bo'lish unga nasixat qilishdir. Ibn Sino bolada axloqiy xususiyatlarni mehnat, jismoniy aqliy tarbiya bilan uzviy birlikda shakllantirishni, uni inson qilib kamol toptirishda asosiy omil deb biladi. Yusuf Xos Xojibning uqtirishicha, har bir kishi jamiyatga munosib bo'lib kamol bo'lmog'i kerak.

Buning uchun u tug'ilgan kundan boshlab zarur tarbiyani olmog'i lozim. U qobil qizning tarbiyasi haqida fikr yuritar ekan, ularning o'zlariga xos xususiyatiga e'tibor berishni ta'kidlaydi. Farzandlar tarbiyasi nihoyatda erta boshlanmog'i shart. Shundagina ularning noo'rin xatti – harakatlariga berilishining oldi olinadi. Mirzo

Ulug'bekning oila muhiti sog'lom avlodni etishtirish haqidagi fikrlari shundan iboratki, alloma uqtirishicha, bolaning bilim olishiga bo'lgan qiziqish, havasini oshirishda u tarbiyalanayotgan muxit muhim o'rinni egallaydi. Oilada ota – onalar o'z farzandlarining haqiqiy inson bo'lib kamol topishiga aloxida e'tibor berishlari lozim. Alisher Navoiy bolaning voyaga etishida, kamol topishida tarbiyaning kuchi va qudratiga alohida e'tibor beradi. Tarbiya natijasida bolaning foydali va yetuk kishi bo'lib o'sishiga ishonadi. Yosh bolaning juda kichik yoshidan boshlab tarbiyalamoq zarur. Tarbiya insonga o'zida yaxshi odat va fazilatlar hosil qilishga yordam beradi. U odam shaxsi kishilar bilan munosabatda, ayniqsa kishilarning bir – birlariga bo'lgan ruxiy ma'naviy ta'sirlari natijasida tarkib topadi, deb voyaga yetkazishda asosiy omillardan biri tarbiya ekanligini uqtiradi. Voiz Al – Koshifiyning uqtirishicha, insonni ta'lim – tarbiya orqali qayta tarbiyalash aqliy qobiliyatni o'stirishi mumkin. Koshifiy o'zining pedagogik qarashlarida, bolalarda mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirish masalasiga alohida e'tibor beradi. Ota – onalar muallimlardan bu masalaga aloxida ahamiyat berishni talab etadi. Bu masalada oilaviy hamda tashqi muxit muhim o'rin tutadi.

Bola to'g'ri so'zli, va'daga vafodor, yaxshi xulqli qilib tarbiyalanishi kerak. Jaloliddin Davoniy ota – onaning bolani tarbiyalashdagi ahamiyatiga keng to'xtalgandi. Uning fikricha, oila tarbiyasida ota ham, ona ham teng huquqli, teng ishtirok etishi bolaning yaxshi xulq – odob qoidalarini muayyan bir kasbni egallashiga ko'maklashishi, ilm – fan va kasb – hunar egallashining moddiy asosi bo'lmish oziq – ovqat, kiyim – kechak, kerakli buyum va jixozlarni yetkazib berish uchun jozibalik ko'rsatishi kerak. Sharq mumtoz adabiyotining buyuk namoyondalaridan biri Muslixiddin Sa'diy Sheroziy Sheroz shahrida 1184 yilda tug'ildi. Sa'diy Sheroziyning fikricha, oila, bolaning baxti, kelajagi uchun zamin yaratuvchidir. Oilada asosiy tayanch otadir. U ma'suliyatli tarbiyachidir. Ota o'z bolalarini tarbiyalashi, o'qitishi, hunarga o'rgatishi, jismonan chiniqtirishi kerak. Sa'diy Sheroziyning pedagogik qarashicha bola qobiliyatli va kam qobiliyatli bo'lishi mumkin. Qobiliyat o'z – o'zidan rivojlanmaydi. Uning rivojlanishi uchun bolani tarbiyalash kerak, tarbiya bo'lmasa, boladagi qobiliyat so'nadi, tarbiyani 3 asosiy – aqliy, nafosat va jismoniy mehnat tarbiyasiga bo'ladi. Adib bolani tarbiyalash vazifasini ularning ota – onalariga, ya'ni oilaviy tarbiyaga katta e'tibor beradi. Sa'diy ota – onalarga xarakterini hisobga olgan holda axloqiy tarbiyani bolaning yoshligidan boshlashni tavsiya etadi, xarakter shakllangach, bolaga ta'sir etmasligini ta'kidlaydi. XIX asr o'zbek ijtimoiy va adabiy xayotning yirik vakillaridan biri Komil Xorazimiy o'z asarlarida ma'rifat, axloqiy kamolot,

vatanparvarlik g'oyalarini olg'a surdi. U ilm-ma'rifatning xalq, jamiyat farovonligiga, insonning axloq kamolatida tutgan o'rni, axloqiy va nafosat tarbiyasini uzviy birligi haqidagi pedagogik fikrlarini ham bayon etadi. Komil Xorazimiyning fikricha ilm-hunar, ilm-ma'rifat inson axloqiy kamoloti, ijtimoiy ma'naviy xayotning rivoji uchun xizmat qilishi kerak. Kamtarlik eskirmaydigan, eng go'zal insoniy fazilatdir. Bu fazilatlarga ega bo'lganlar obro'- e'tiborli komil insonlardir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Ширбачеева, Г. Ш. (2020). Качество работы дошкольной образовательной организации зависит от руководителя. *Управление дошкольным образовательным учреждением*, (2), 46-51.
2. Ширбачеева, Г. Ш. (2021). УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ РУКОВОДИТЕЛЯ ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ В СФЕРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ НАЧИНАЮЩИХ ПЕДАГОГОВ. In *Современная наука. XXI век: научный, культурный, ИТ контекст* (pp. 303-308).
3. Ширбачеева, Г. Ш. (2019). К проблеме качества образования в дошкольном учреждении. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS OF PHILISOPHY, PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY* (pp. 33-39).
4. Ширбачеева, Г. Ш., & Халилова, Г. В. (2020). Педагогическое мастерство воспитателя. *Управление дошкольным образовательным учреждением*, (5), 74-79.
5. Ширбачеева, Г. Ш. (2019). Роль руководителя в адаптации новых сотрудников дошкольного образовательного учреждения. In *Актуальные проблемы современного образования: опыт и инновации* (pp. 88-89).\
6. Ширбачеева, Г. Ш. (2020). Организация как функция управления дошкольной образовательной организацией. *Управление дошкольным образовательным учреждением*, (5), 51-55.
7. Ширбачеева, Г. Ш., & Саидмуротова, П. Б. (2020). Организаторские качества будущего руководителя ДОО. *Управление дошкольным образовательным учреждением*, (6), 48-53.
8. Shirbacheeva, G. (2019). THE QUALITY OF MANAGEMENT OF A PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION, AS A COMBINATION OF ITS PROPERTIES AND CHARACTERISTICS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(11).

9. Ширбачеева, Г. Ш. Требования нынешнего времени к современному руководителю дошкольной образовательной организации. *O 'zbekiston respublikasi oliy va o 'rta maxsus ta'lim vazirligi nizomiy nomidagi toshkent davlat pedagogika universiteti*, 395.
10. Ширбачеева, Г. Ш., & Абдукаюмова, М. А. (2020). Управление дошкольной организацией как социально-педагогической системой. *Управление дошкольным образовательным учреждением*, (5), 56-59.
11. Ширбачеева, Г. Ш., & Атхамжонова, Р. Ж. (2023). ОСОБЕННОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ. *Analysis of world scientific views International Scientific Journal*, 1(3), 115-121.
12. Ширбачеева, Г. Ш. (2023). РОЛЬ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ И НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В ПОДГОТОВКЕ ДЕТЕЙ К ШКОЛЕ. *Conferencea*, 50-53.
13. Ширбачеева, Г., & Кадирова, А. (2022). РОЛЬ ДИРЕКТОРА И ПЕДАГОГОВ ДОО В ПО- ВЫШЕНИИ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТ-НОСТИ РОДИТЕЛЕЙ ВОСПИТАННИКОВ. *Science and innovation in the education system*, 1(6), 65-69.
14. Ширбачеева, Г. Ш., & Саидмуратова, П. Б. (2021). Особенности планирования практической и управленческой деятельности в ДОО. *Управление дошкольным образовательным учреждением*, (6), 43-47.